

TERESA SZADKOWSKA, BRUNON SZADKOWSKI
Katedra Miernictwa Elektrycznego

ANALIZA CZUŁOŚCI MOSTKA FLEMINGA-DYKE'A
W ZALEŻNOŚCI OD ZMIAN CZĘSTOTLIWOŚCI
NAPIĘCIA ZASILANIA

Streszczenie. W oparciu o ogólne równanie czułości zrównoważonego mostka typu Wheatstone'a o elementach liniowych, sporządzono częstotliwościowe charakterystyki czułości mostka F-D.

Podano praktyczne kryteria optymalnego doboru gałęzi stosunkowych mostka F-D oraz wskaźnika równowagi dla uzyskania możliwie największej czułości przy częstotliwości zmieniającej się od 0,001 do 30,0 Hz.

1. Względna czułość zrównoważonego układu mostkowego

Względna czułość zrównoważonego układu mostkowego definiowana jest następującym równaniem:

$$\hat{S}_w = \frac{d\alpha}{\frac{d\hat{Z}}{\hat{Z}}} = \frac{d\alpha}{d\hat{Z}} \hat{Z} \quad (1)$$

gdzie:

α - odchylenie wskaźnika równowagi od położenia zerowego pod wpływem względnej zmiany impedancji $\hat{Z}$ którejkolwiek gałęzi mostka.

Względna czułość całego układu mostkowego składa się właściwie z dwóch oddzielnych części; względnej czułości (np. prądowej) samego mostka $\hat{S}_{wm}$ oraz bezwzględnej czułości (prądowej) wskaźnika równowagi $\hat{S}_g$:

$$\hat{S}_w = \hat{S}_{wm} \cdot \hat{S}_g = \hat{Z} \cdot \frac{d\hat{I}_g}{d\hat{Z}} \cdot \frac{d\alpha}{d\hat{I}_g} \quad (2)$$

Czułość $\hat{S}_g$ zależy wyłącznie od własności wskaźnika równowagi, zaś czułość $\hat{S}_{wm}$ charakteryzuje mostek i zależy od doboru impedancji poszczególnych gałęzi mostka.

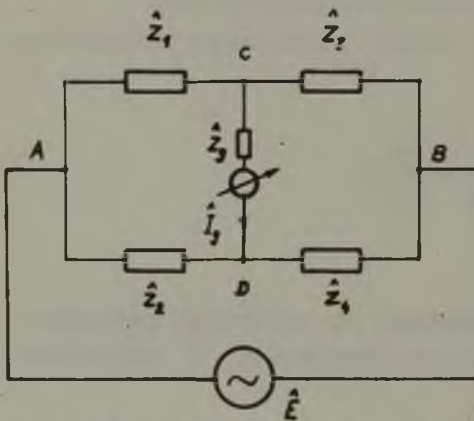
Względna czułość prądowa samego mostka jest zatem określona następującą zależnością:

$$\hat{S}_{wm} = \frac{d\hat{I}_g}{d\hat{Z}} \hat{Z} \quad (3)$$

Dla ogólnego schematu mostka (rys. 1) prąd $\hat{I}_g$ w gałęzi wskaźnika równowagi wyrażony jest wzorem:

$$\hat{I}_g = \hat{E} \frac{\hat{Z}_1 \hat{Z}_4 - \hat{Z}_2 \hat{Z}_3}{\hat{Q}} \quad (4)$$

gdzie: $\hat{Q} = \hat{Z}_1 \hat{Z}_2 (\hat{Z}_3 + \hat{Z}_4) + \hat{Z}_3 \hat{Z}_4 (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_2) + \hat{Z}_g (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_3) (\hat{Z}_2 + \hat{Z}_4)$

Rys. 1. Ogólny schemat mostka

Zależność określająca wartość mianownika $\hat{Q}$, podana we wzorze (4), odnosi się do przypadku gdy impedancja wewnętrzna źródła zasilania mostka jest równa zero^x). Praktyczna realizacja tego przypadku może być przeprowadzona np. przez zastosowanie źródła zasilania o płynnej regulacji napięcia wyjściowego.

^x W przypadku gdy impedancja wewnętrzna źródła zasilania $\hat{Z}_E$ nie jest równa zero, wówczas wzór (4) pozostaje słuszny przy:

$$Q = \hat{Z}_1 \hat{Z}_2 (\hat{Z}_3 + \hat{Z}_4) + \hat{Z}_3 \hat{Z}_4 (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_2) + \hat{Z}_E (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_2) (\hat{Z}_3 \hat{Z}_4) + \\ + \hat{Z}_g (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_3) (\hat{Z}_2 + \hat{Z}_4) + \hat{Z}_g \hat{Z}_E (\hat{Z}_1 + \hat{Z}_2 + \hat{Z}_3 + \hat{Z}_4)$$

Przyjmując, że impedancja porównawcza znajduje się w gałęzi $\hat{Z}_3$ mostka (impedancja mierzona $\hat{Z}_1$), czułość $\hat{S}_{wm}$ można obliczyć zgodnie ze wzorem (3):

$$\hat{S}_{wm} = \hat{Z}_3 \frac{d\hat{I}_G}{d\hat{Z}_3} = \hat{Z}_3 \frac{\hat{E} - \hat{Z}_2 \hat{Q} - (\hat{Z}_1 \hat{Z}_4 - \hat{Z}_2 \hat{Z}_3) \frac{d\hat{Q}}{d\hat{Z}_3}}{\hat{Q}^2} \quad (5)$$

Dla stanu równowagi spełniona jest równość:

$$\hat{Z}_1 \hat{Z}_4 - \hat{Z}_2 \hat{Z}_3 = 0 \quad (6)$$

a zatem wzór (5) przyjmuje uproszczoną postać:

$$\hat{S}_{wm} = -\hat{E} \hat{Z}_3 \frac{\hat{Z}_2}{\hat{Q}} = -\hat{E} \hat{Z}_1 \frac{\hat{Z}_4}{\hat{Q}} \quad (7)$$

Przekształcając wyrażenie $\frac{\hat{Z}_4}{\hat{Q}}$ otrzymuje się^{x)}:

$$\hat{S}_{wm} = -\frac{\hat{E}}{\hat{Z}_1} \cdot \frac{1}{\hat{G}(1+\hat{A}) + 1 + \frac{1}{\hat{B}}(1 + \frac{1}{\hat{A}})} \quad (8)$$

gdzie: $\hat{A} = \frac{\hat{Z}_1}{\hat{Z}_3} = \frac{\hat{Z}_2}{\hat{Z}_4}$; $\hat{B} = \frac{\hat{Z}_1}{\hat{Z}_2} = \frac{\hat{Z}_3}{\hat{Z}_4}$; $G = \frac{Z_G}{Z_1}$

Równanie (8) stanowi ogólny związek między względną czułością mostka i impedancjami mostka. Równanie to było przedmiotem szczegółowej dyskusji w pracy Gąssowskiego [1] z punktu widzenia doboru optymalnych stosunków $\hat{A}$ oraz $\hat{B}$ w celu uzyskania

^{x)} Dla przypadku $\hat{Z}_E \neq 0$ będzie:

$$\hat{S}_{wm} = -\frac{\hat{E}}{\hat{Z}_1} \cdot \frac{1}{[\hat{G}(1 + \hat{A}) + 1 + \frac{1}{\hat{B}}][\hat{D}(1 + \hat{B}) + 1 + \frac{1}{\hat{A}}]}$$

gdzie: $\hat{D} = \frac{\hat{Z}_E}{\hat{Z}_1}$

największej czułości $\hat{S}_{wm}$ w warunkach niezmiennącej się częstotliwości napięcia zasilania.

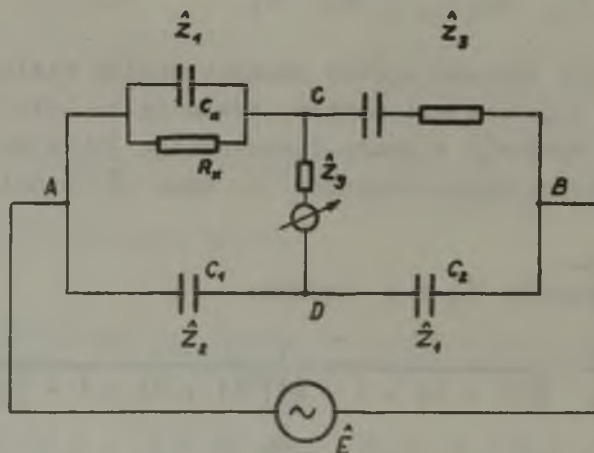
Zmiana częstotliwości napięcia zasilania w najbardziej ogólnym przypadku prowadzi do zmiany ("rozstrojenia") modułów i argumentów wszystkich impedancji mostka. "Rozstrojenie" to może w dodatku przebiegać różnie w poszczególnych impedancjach mostka zależnie od ich elementów składowych (R,L,C) i kombinacji połączeń tych elementów. Z tego powodu ogólna analiza wpływu zmian częstotliwości na czułość mostka jest ogromnie utrudniona.

W niniejszym artykule ograniczono się do przeprowadzenia szczegółowej analizy czułości $\hat{S}_{wm}$ konkretnego układu mostkowego (mostek Fleminga-Dyke'a), znajdującego zastosowanie w badaniach materiałów izolacyjnych.

2. Czułość układu mostkowego Fleminga-Dyke'a

Schemat mostka Fleminga-Dyke'a przedstawiony jest na rys. 2.

Przyjęto, że impedancja wskaźnika równowagi ma tylko składową czynną, a więc: $\hat{Z}_g = \hat{R}_g$. Założenie to może być słuszne szczególnie w zakresie niskich częstotliwości, nie przekraczających 20-30 Hz. W tym zakresie częstotliwości, istnienie nie-

Rys. 2. Schemat mostka Fleminga-Dyke'a

wielkiej pojemności booznikującej wejście wskaźnika równowagi albo niewielkiej indukcyjności szeregowej, praktycznie nie ma wpływu na wielkość $\hat{Z}_g$.

Aby zrównoważyć przedstawiony na rys. 2 mostek, zawierający impedancję mierzoną w gałęzi $\hat{Z}_1$, w pozostałych gałęziach mostka należy załączyć następujące impedancje:

$$\left. \begin{aligned} \hat{Z}_2 &= \frac{1}{j\omega C_1} \\ \hat{Z}_3 &= \frac{\hat{Z}_1 \hat{Z}_4}{\hat{Z}_2} = \frac{C_1}{C_2} \cdot \frac{R_x}{1 + j\omega R_x C_x} \\ \hat{Z}_4 &= \frac{1}{j\omega C_2} \end{aligned} \right\} \quad (9)$$

Wówczas odpowiednie stosunki (wzór (8)) wynoszą:

$$\left. \begin{aligned} \hat{A} &= \frac{\hat{Z}_2}{\hat{Z}_4} = \frac{C_2}{C_1} \\ \hat{B} &= \frac{\hat{Z}_1}{\hat{Z}_2} = \frac{j\omega R_x C_1}{1 + j\omega R_x C_x} \\ \hat{G} &= \frac{\hat{Z}_g}{\hat{Z}_1} = \frac{R_g}{R_x} + j\omega C_x R_g \end{aligned} \right\} \quad (10)$$

Po podstawieniu zależności (10) do wzoru (8) i po odpowiednim przekształceniu otrzymuje się:

$$\frac{\hat{S}_{wm}}{\hat{E}} = \left(\frac{1}{R_x} + j\omega C_x \right) \cdot \frac{a}{b + j(\omega T' - \frac{1}{\omega T''})} \quad (11)$$

gdzie: $a = \frac{C_1 C_2}{(C_1 + C_2)^2}$; $b = \frac{C_1 + C_x}{C_1 + C_2} + \frac{R_g}{R_x}$;

$T' = C_x R_g$; $T'' = R_x C_1$

Wzór (11) podaje względną czułość mostka Fleminga-Dyke'a przypadającą na jednostkę napięcia zasilania i stanowi wyjściową zależność do analizy czułości mostka w funkcji częstotliwości. Wzór (11) składa się z dwóch członów:

$$\frac{\hat{S}_{wm}}{\hat{E}} = \hat{Y}_1 \cdot \hat{K} \quad (12)$$

gdzie: $\hat{Y}_1 = \frac{1}{R_x} + j\omega C_x$; $\hat{K} = \frac{a}{b + j(\omega T' - \frac{1}{\omega T''})}$

Pierwszy człon $\hat{Y}_1$, przedstawia admitancję obiektu mierzzonego, a więc stanowi wielkość narzuconą, przy pomocy której nie można wpłynąć na zmianę czułości mostka. Natomiast drugi człon, $\hat{K}$ - nazywany w dalszym ciągu "współczynnikiem czułości mostka", charakteryzuje mostek i zależy od doboru pojemności stosunkowych C_1 i C_2 oraz oporności wskaźnika równowagi R_g .

Charakterystyka częstotliwościowa współczynnika K , przy stałych parametrach: a, b, T', T'' , - przedstawia na płaszczyźnie Gaussa okrąg (rys. 3) o równaniu:

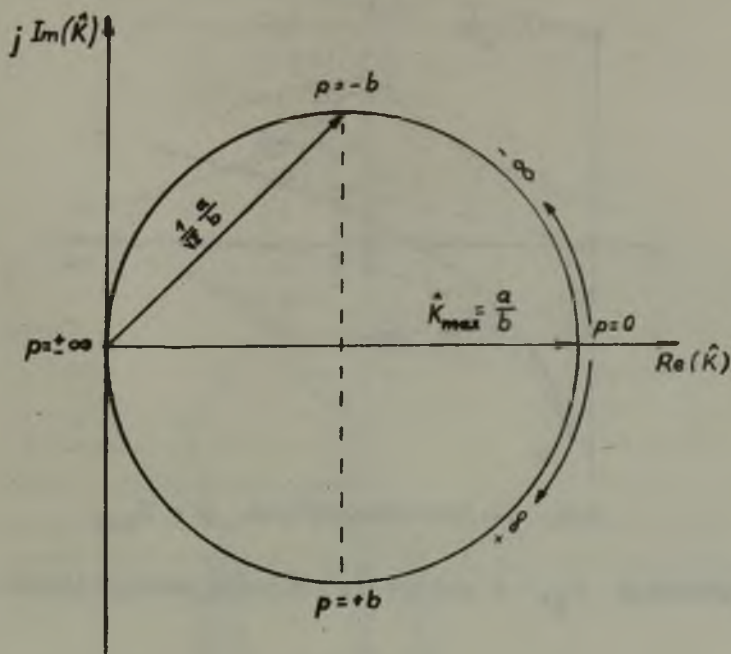
$$\hat{K} = \frac{a}{b + jp} \quad (13)$$

gdzie: $p = \omega T' - \frac{1}{\omega T''}$ zmienna rzeczywista równania okręgu.

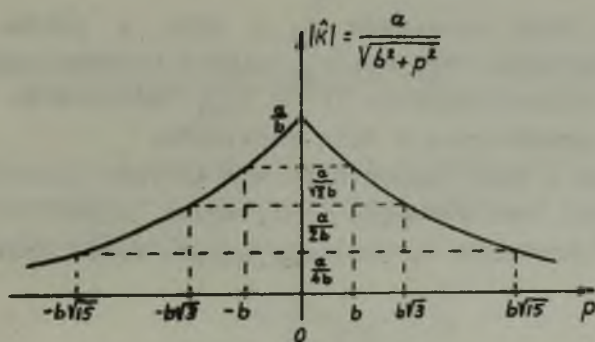
Na rys. 4 przedstawiono wykres zależności modułu współczynnika czułości $\hat{K}$ od zmiennej p :

Znając zależność zmiennej p w funkcji ω (rys. 5) można konstrukcyjnie wykreślić charakterystykę częstotliwościową modułu współczynnika czułości $\hat{K}$. Konstrukcja przedstawiona jest na rys. 6.

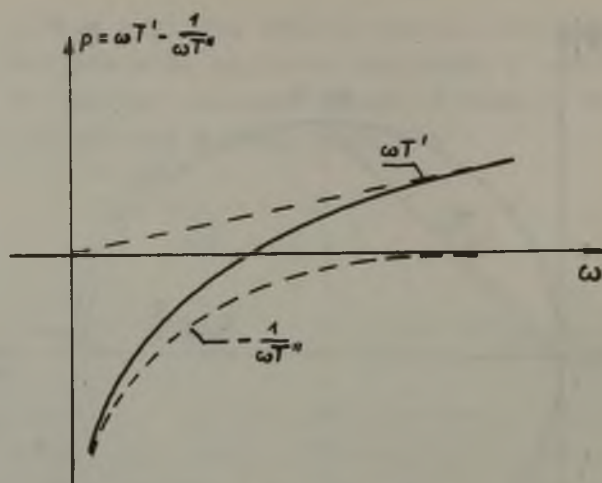
Charakterystyki częstotliwościowe współczynnika czułości mostka $\hat{K}$ przedstawione na rys. 3 i rys. 6 pozwalają na wyodrębnienie pewnych wniosków praktycznych odnośnie optymalnego doboru parametrów a, b, T' i T'' . Parametry te bezpośrednio zależą od przyjętych pojemności C_1 i C_2 oraz oporności wskaź-

Rys. 3. Charakterystyka częstotliwościowa współczynnika ozułości $\hat{K}$

Rys. 4. Zależność modułu współczynnika ozułości $\hat{K}$ od zmiennej p

Rys. 5. Charakterystyka $p = f(\omega)$

nika równowagi R_g , a ściślej od doboru następujących stosunków:

$$n = \frac{C_1}{C_2}; \quad x = \frac{C}{C_2}; \quad g = \frac{R_g}{R_x} \quad (14)$$

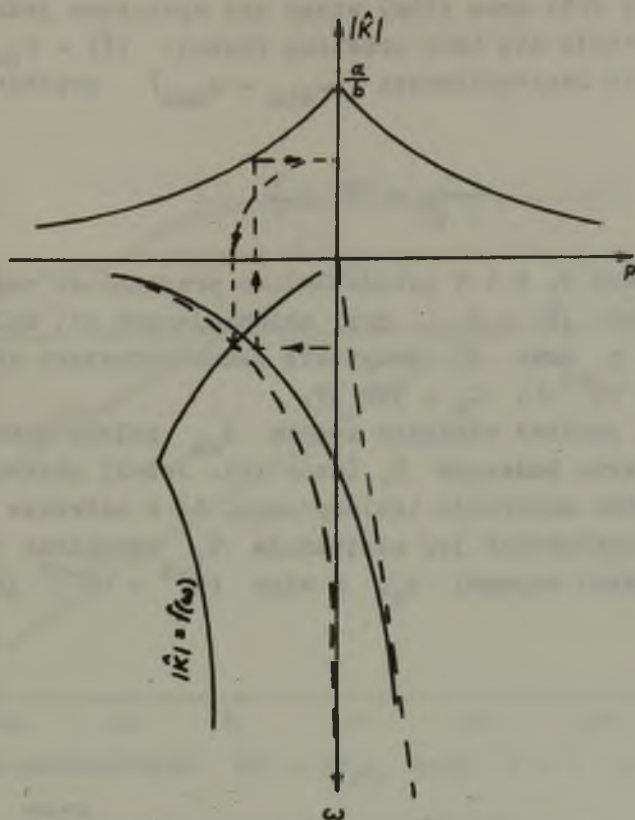
Optymalny dobór stosunków n , x oraz g polega na przyjęciu takich wartości C_1 , C_2 , R_g , aby w zadanym zakresie częstotliwości charakterystyka $|\hat{K}| = f(\omega)$ odznaczała się możliwie płaskim przebiegiem i dużą amplitudą.

Analizując z tego punktu widzenia wykresy przedstawione na rys. 3, 4 i 6 oraz równanie (13), można określić następujące, praktyczne^{x)} kryteria optymalnego doboru wyżej wymienionych stosunków:

$$g < x \ll n = 1 \quad (15)$$

^{x)} Warunek (15) wystarcza, aby $|\hat{K}| = f(\omega)$ osiągała wartości bliskie $\frac{1}{2}$; teoretycznie istnieje możliwość osiągnięcia wartości bliskiej 1 przy spełnieniu warunku: $g < x \ll n \rightarrow 0$, którego realizacja jest praktycznie niemożliwa.

Rys. 6. Konstrukcja charakterystyki częstotliwościowej modułu współczynnika czułości mostka $|K| = f(\omega)$

Stosunki x i g należy, oprócz warunku (15), dobrać odpowiednio do zadanego zakresu częstotliwości ($\omega_{\min} - \omega_{\max}$) według zależności (15a):

$$x < \frac{1}{2} \omega_{\min} \cdot T_x \tag{15a}$$

$$g < \frac{1}{2 \omega_{\max} \cdot T_x}$$

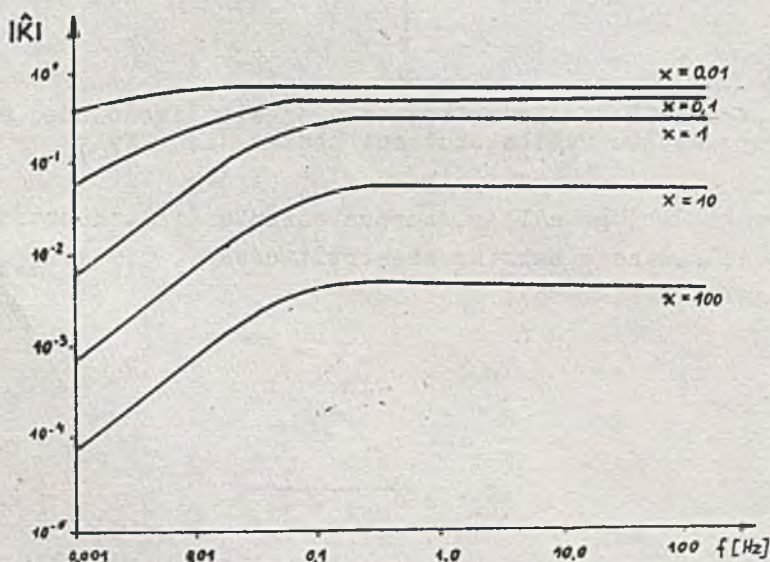
gdzie: $T_x = R_x \cdot C_x$

Zależności (15) oraz (15a) winny być spełnione jednocześnie przez co uzyskuje się taki przebieg funkcji $|\hat{K}| = f(\omega)$, że w całym zakresie częstotliwości ($\omega_{\min} - \omega_{\max}$) przybiera ona wartości:

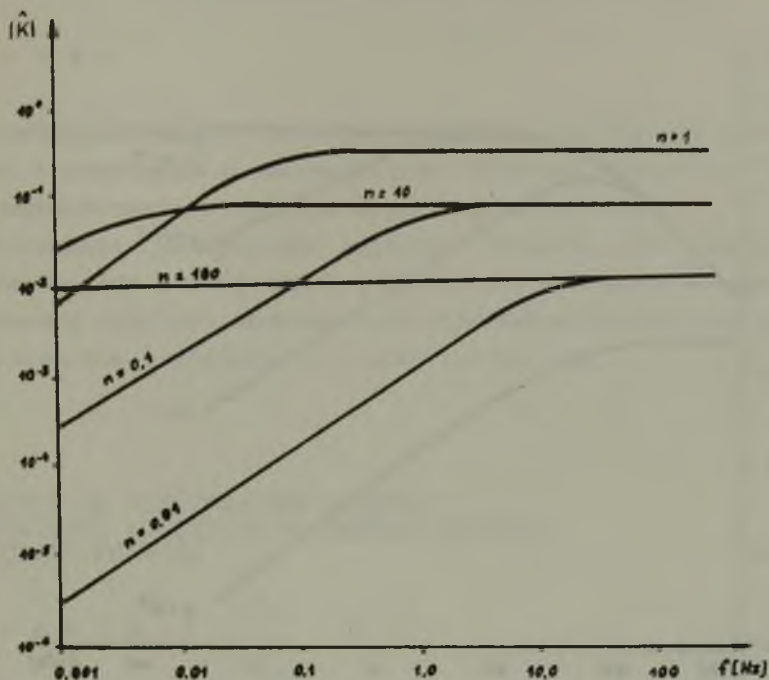
$$\frac{1}{2\sqrt{2}} < |\hat{K}| < \frac{1}{2}$$

Na rysunkach 7, 8 i 9 przedstawiono przykładowo rodziny charakterystyk $|\hat{K}| = F(f)$ przy zmieniających się kolejno stosunkach x , n oraz g . Wszystkie charakterystyki sporządzono dla $R_x = 10^{10} \Omega$ i $C_x = 500 \text{ pF}$.

Całkowita ozułość względna mostka $\hat{S}_{\text{wm}}$ zależy także od admitancji obiektu badanego $\hat{Y}_1$ (wzór 12). Jeżeli obiektem badanym jest próbka materiału izolacyjnego, to w zakresie bardzo niskich częstotliwości jej admitancja $\hat{Y}_1$ określona jest wartością składowej czynnej G_x , a więc $10^{-8} - 10^{-12} \text{ [S]}$ a nawet mniej.

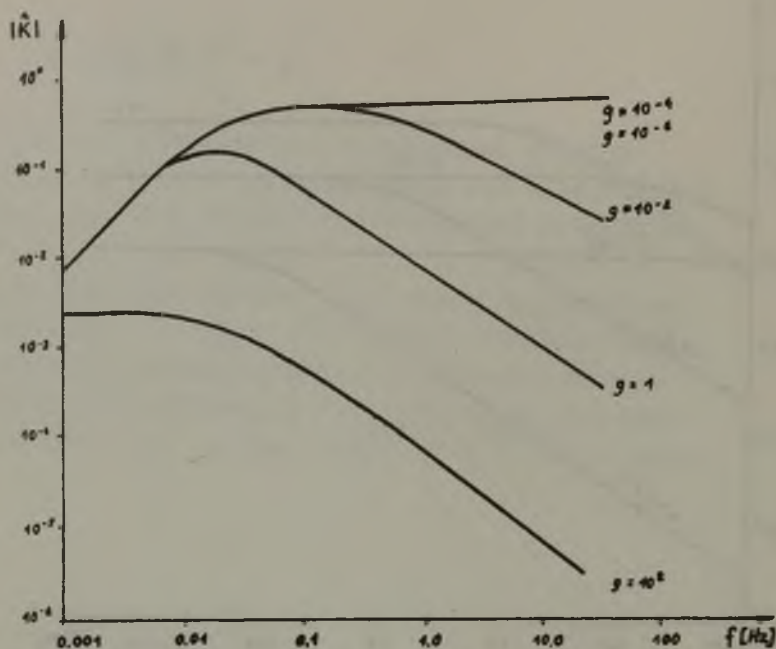
Rys. 7. Charakterystyki $|\hat{K}| = F(f)$ przy $n = 1$ i $g = 10^{-4}$

Rys. 8. Charakterystyka $|\hat{K}| = F(f)$ przy $x = 1$ i $g = 10^{-4}$

Wobec tego czułość $\hat{S}_{wm}$ mimo optymalnego doboru pojemności gałęzi stosunkowych oraz oporności wskaźnika równowagi będzie stosunkowo niewielka. (Przy niewłaściwym doborze stosunków x, g oraz n , czułość $\hat{S}_{wm}$ zdecydowanie maleje, osiągając wartości o kilka rzędów mniejsze - por. rys. 7, 8, 9). W takim przypadku, zwiększenie czułości całego układu mostkowego $\hat{S}_w$ (wzór 2) można osiągnąć drogą zwiększenia napięcia zasilania mostka $\hat{E}$ oraz doboru wskaźnika równowagi o odpowiednio dużej czułości $\frac{d\alpha}{dI_g}$.

W zakresie wyższych częstotliwości (powyżej 30 Hz) uzyskanie zadawalającej czułości układu mostkowego jest łatwiejsze, ponieważ ze wzrostem częstotliwości rośnie admitancja obiektu

Rys. 9. Charakterystyki $|\hat{K}| = F(f)$ przy $n = 1$ i $x = 1$

badanego. W tym przypadku nawet niespełnienie warunków optymalnego doboru x , g oraz n nie musi powodować zmniejszenia ozułości mostka.

Rękopis złożono w redakcji we wrześniu 1967 r.

LITERATURA

- [1] Gąsowski W.: Analiza ozułości mostków prądu zmiennego. Praca doktorska, Wydział Elektryczny Politechniki Wrocławskiej, 1965 r. (obszerny spis literatury)

АНАЛИЗ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ МОСТА ФЛЕМИНГА - ДЫКЕ'а
В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ИЗМЕНЕНИЯ ЧАСТОТЫ НАПРЯЖЕНИЯ ПИТАНИЯ

Р е з ю м е

На основании общего уравнения чувствительности уравновешенного моста с линейными элементами типа Уитстона составлено частотные характеристики чувствительности моста Ф-Д.

Приведено практические критерии оптимального подбора пропорциональных плечей моста Ф-Д и указателя равновесия с целью получения возможно максимальной чувствительности при частоте, изменяющейся в пределах от 0,001 по 30,0 Гц.

ANALYSIS OF FLEMING-DYKE BRIDGE
SENSIBILITY ACCORDING TO SUPPLY VOLTAGE
FREQUENCY CHANGES

S u m m a r y

The frequency characteristics of F.-D. bridge sensibility was made on base of general sensibility equation of balanced Wheatstone bridge of linear elements.

Practical criterions of optimum selection of F.-D. bridge relative branches and balance indicator to obtain the possible greater sensibility at frequency which changes from 0,001 to 30,0 Hz, were given.